

att utan noggrann prövning på våra förhållanden använda etiketterna högkyrklig och lågkyrklig.

Av Löhes rika produktion översattes en del redan tidigt till vårt språk. Här skall, förutom den redan citerade Tre böcker om Kyrkan (sv. 1846), nämnas: Andeliga blomsterfrön (sv. 1852), Bönbok för sjuka och döende (sv. s. å.) samt Den evangeliska prästen (sv. 1853).

Någon fullständig bild av Löhe ha icke dessa rader velat ge. För att lära ordentligt känna honom måste man gå till källorna, hans egna skrifter. Det är ett studium, som ej kan vara någon kyrkovän tråkigt eller ofruktbart. Ej heller på något sätt bortkastat. Ty Löhe är ej i första hand en gestalt ur det förflutna. Han tillhör oss, är samtidens och framtidens man. Framförallt är han den Kristusvunne, som älskade sin lutherska kyrka, därför att hon för honom var sanningens kyrka, den genom Nådens medel rika om vilken han till sist, i böckerna om Kyrkan, kan säga: »Ty aldrig har vår kyrka fattats något annat, för att med fulla händer utströ välsignelse över världen än enigheten.»

Harald Andersson. (Lund)

Abbé Vogler som orgelbyggare.

Om man med orgelns disposition förstår en schematisk framställning av dess resurser, har man lämnat den frågan öppen, vilka dessa äro. I själva verket har detta icke utgjort något spörsmål under orgelbyggeriets äldsta tider. Orgel betraktades såsom namnet organon direkt angiver såsom ett verktyg, vilket begagnades för att återgiva de klanger, vilka tidigare eller samtidigt alstrades på folkliga instrument av enklaste slag. Orgelregistrens historia belyser många gånger på ett enkelt sätt detta förhållande. Så var Principalen ursprungligen icke något annat än ett antal på en luftlåda ställda vulgärlöjter och t. o. m. ett så enkelt musicerande som det med munnen åstadkomna vislandet fick inom gamla tiders orgelbyggeri sitt efterhärmande register i orgelstämman Baarpijp (Baar = Bauer = bonde). Särskilt tydligt blir förhållandet mellan orgelns register och orkesterens instrument, när fråga blir om rörverken, under det att orsaken till kvintregistrens införande med övriga orgelstämmor är mera omtvistad. Försök saknas emellertid icke att förklara dessas upptagande som orgelstämmor på ett med övriga register analogt sätt, i det desamma antagas hava införts i orgeln för att kunna åstadkomma den för medeltiden egendomliga stämföringen, som benämnes organon.

Det är utan vidare klart, att, om orgelns klangresurser icke kunde uppvisa andra förhållanden än de, vari de stå till sina klangliga förebilder dispositionskonsten i stort sett skulle inskränka sig till ett förfarande, varigenom orgeln ställdes i ett enkelt relationsförhållande till sin egen tids orkesterideal. Att orkesteridealet under alla tider utövat ett stort inflytande på orgelns disposition och intonation är obestridligt. Men lika visst är, att samtidigt ett energiskt arbete nedlagts på att giva orgeln resur-

ser, vilka måste betecknas såsom för densamma egendomliga och som kan antagas hava framsprungit ur den kyrkliga musikens egna behov. För ett sådant antagande talar också den olikhet, som består mellan dispositioner för orglar, vilka tjäna olikartade kyrkliga samfund.

Frågan orkesterorgel eller kyrkoorgel är i våra dagar synnerligen aktuell, och jag har med det ovan sagda velat peka på ett sammanhang, som historiskt består eller kan tänkas bestå mellan dessa två orgeltyper. Ett försök att ytterligare anknyta orgeln till orkesteridealet gjordes under 1700-talets sista årtionden av en prästman och bekant kyrklig kompositör, nämligen Georg Joseph Vogler (1749—1813). I en prof. Albert Schweitzer tillägnad uppsats, betitlad *L'Orgue Moderne*, definierar den berömde franske organisten Ch.-M. Widor en modern orgel såsom resultatet av en virtuosmässig orgelspelares och genialisk orgelbyggares skapande, och då dessas kvalifikationer i rikt mått funnos förenade hos abbé Vogler, kan det kanske vara av intresse att se, huru hans orglar voro beskaffade.

Som orgelbyggare tilldrog sig Abbé Vogler den allra största uppmärksamhet. Att denna uppmärksamhet icke alltid var av det angenämaste slaget får väl närmast anses hava berott på den allmänna avvisande hållningen gentemot ideer, vilka vid ett första påseende syntes innebära ett raserande av en orgeltyp, som fullkomnats av mästare som Arp Schnitger och Silbermann. Sitt program för orgelbyggandet framlade abbé Vogler i en liten skrift, betitlad *Simplifikationssystemet*. Såsom namnet antyder har författaren därmed velat avse en förenkling av orgeln, och jag skall i det följande endast uppehålla mig vid de punkter, där abbé Vogler anser en förenkling bör företagas beträffande orgelns musikaliska utrustning. Redan en flyktig genomläsning av *Simplifikationssystemet* blottar vid själva dispositionsförfarandet metoder, vilka måst stå det klassiska orgelbyggeriet främmande. Voglers ideer äro originella, baserade på grundliga akustiska studier, under det att hans samtids orgelbyggeri är konservativt, grundat på många generationers erfarenhet. Håri ha vi säkerligen att finna en orsak till, att abbé Voglers ideer aldrig blevo populära under hans egen tid. Någon förläggare för sitt *Simplifikationssystem* lyckades han aldrig finna och de experiment, han måste vidtaga för att praktiskt utforma sina tankar, blevo honom så dyrbara, att han slutade sina dagar i största armod.

Då abbé Vogler påyrkar en förenkling av orgelns musikaliska resurser, vänder han sig i första rummet mot den i allmänhet oerhört rika pipmassa, som orglarna på hans tid förfogade över. En orgel med 6,666 pipor, säger han, kan icke uppvisa dubbelt så stor tonintensitet som den, vilken blott har 3,333 pipor. Ej heller står mångfalden av klangfärger hos den förra i ett sådant förhållande till den senares möjligheter i samma avseende, att det dubbla pipantalet därmed försvaras. Vid den större pipmängden måste med nödvändighet ett sådant förhållande inträda, att lika mensurer på någon eller några punkter korsas varandra och därmed giva upphov till ett fenomen, vilket grundar sig på den akustiska lag, som säger att lika ljudvågor upphäva varandra. Vad abbé Vogler med detta exempel närmast avser, är det meningslösa utbyggandet av registerantalet utöver en gräns, där en påbyggnad icke längre tjänar ett musikaliskt ändamål. En musikaliskt användbar orgel, fortsätter abbé Vogler, kan blott den vara, i vilken varje register blivit prövat med hänsyn tagen dels till dess egen-

värde och dels till det värde detsamma kan hava i förening med övriga register. Ett dylikt förfarande har abbé Vogler i sina orglar underkastat varje register och så låtit dess egna musikaliska funktioner bestämma, vilken plats det skall hava inom dispositionens ram. En analys av den i det följande meddelade dispositionen skall närmare klargöra detta. I det föregående nämndes, att abbé Voglers orgelbyggeri var ett nytt försök att ytterligare anknyta orgeln till orkesteridealet, varför man tycker sig ha anledning vänta, att ett nyskapande av orkestralt klingande orgelstämmor bort ligga honom varmt om hjärtat. Så var emellertid icke fallet. För den intonationskonst, som uppställt detta som sitt mål, hade abbé Vogler intet intresse. Hans grundliga akustiska skolning hade lärt honom, att det i naturen icke existerar något sådant som en enkel ton och att varje klang är en summa av dess aliquoter. Därigenom blir det honom möjligt att fota sina orglar på en rent orkestral bas, utan att använda andra klangliga resurser än de, vilka på grund av hävd vunnit burskap såsom orgelmässiga. Hit hörer då bruket av aliquoter såsom klangförstärkande och klangbildande element samt användandet av de av Tartini upptäckta kombinationsstonerna såsom en medveten dispositionsprincip. Såsom karaktäristiskt för abbé Voglers orglar brukar nämnas den klangdifferentiering, som förekommer mellan de olika klaveren. Det sätt, varpå han genomför denna differentiering, visar emellertid, att det i grund och botten icke är något nytt moment, som införes i orgelbyggeriet. Abbé Voglers metoder i detta avseende kan endast sägas vara ett strängare tillämpande av en registerorganisation, som redan finnes i det klassiska orgelbyggeriet.

Såsom exempel på abbé Voglers dispositionsmetoder anför jag dispositionen till den av honom i Neumünster ombyggda orgeln. Dispositionen är ingalunda den mest representativa för de Voglerska ideerna. Den har emellertid framför de övriga tvenne fördelar. Den, att vara uppgjord för en ombyggnad, varvid orgelbyggaren måst vara hänvisad till klangliga resurser, vilka voro orlegegna, samt slutligen den fördelen, att genom sin litenhet lättare låta sig analyseras inom den trängre ram, som måst uppgöras för en sådan uppsats som denna. Dispositionen lyder:

<i>Manual I.</i>	<i>Manual II.</i>	<i>Pedalen.</i>
1. Salicional 8'	1. Principal 8'	1. Subbas 16'
2. Gedackt 8'	2. Quintatoen 8'	2. Nassat 10 2/3'
3. Rörflöjt 4'	3. Viola da Gamba 8'	3. Basun 16'
4. Piffara 3'	4. Nassat 5 1/3'	
5. Waldflöjt 2'	5. Oktava 4'	
6. Flaccionet 1'	6. Travers 4' & 2'	
	7. Quinta 2 2/3'	
	8. Nassat 2 2/3'	
	9. Oktava 2'	
	10. Terz 1 3/5'	
	11. Quinta 1 1/3'	
	12. Terz 4/5'	
	13. Terz 2/5'	
	14. Trumpet 8'	
	15. Fagott 8'	
	16. Vox humana 4'	

I denna form, den för dispositioner sedvanliga, framstår abbé Voglers orglar icke just såsom ett resultat av den målmedvetna dispositions-

konsten. Men då man känner till, att det centrala i abbé Voglers orgelbyg-gargärning ligger just i själva dispositionsförfarandet, kan en närmare analys av detsamma vara befogad. Ett försök till en sådan analys av andra manualens register göres här, varvid märkes, att klaveret uppdelas i dess oktaver och att manualens stämmor fördelas på dessa i enlighet med de principer, vilka abbé Vogler uppställt i sitt Simplifikationssystem. Av fottalen angiva de inom parentes stående längderna av största pipan på den tast, där registret i fråga börjar, under det att de andra beteckna största pipans längden på C. Sedvanlig reservation göres givetvis för täckta stämmor.

Manual II.

C—H	c—h	c'—c''
Principal 8'	Principal 8'	Principal 8'
Quintatoen 8'	Quintatoen 8'	Quintatoen 8'
Gamba 8'	Gamba 8'	Gamba 8'
Nassat 5 1/3'	Nassat 5 1/3'	Nassat 5 1/3'
Trumpet 8'	Trumpet 8'	Trumpet 8'
Oktava 4'	Oktava 4'	Oktava 4'
Travers 4 & 2'	Travers 4' & 2'	Travers 4' & 2'
Quinta 2 2/3'	Quinta 2 2/3'	Quinta 2 2/3'
Oktava 2'	Oktava 2'	Oktava 2'
Quinta 1 1/3'	Quinta 1 1/3'	Quinta 1 1/3'
Vox humana 4'	Vox humana 4'	Fagott 32' (8')
	Tertz 1 3/5'	Terz 1 3/5'
		Nassat 10 2/3' (2 2/3')
		Tertz 6 2/5' (1 3/5')
		Terz 3 1/5' (4/5')

Redan en första blick på dispositionen, såsom den framgår genom denna uppställning, blottar den förskjutning av registerantalet, som faller på andra manualens klaver. Undersöker man närmare, huru denna förskjutning försiggår, finner man densamma tillämpad efter ett visst system, enligt vilket basen bliver ,vad registerantalet beträffar minst tillgodosett, under det att på klaverets övre hälft falla ett avsevärt större antal register. Detta står då i full överensstämmelse med den av abbé Vogler först formulerade dispositionsprincipen, enligt vilken man vid orgeldispositionens uppgörande har att taga större hänsyn till manualens diskant än till dess bas. Ty, säger abbé Vogler, manualens bas utgör endast ett mellanregister; den verkliga basen är att finna i orgelns pedal. Man kan ju tycka, att denna princip icke i tillräcklig mån iakttagits ens av abbé Vogler själv, i det han för pedalen endast disponerat tre register. Omständigheter, var-över han icke rått, utrymmesförhållanden måhända, kunna emellertid förklara denna omständighet, och som redan framhållits är dispositionen icke i alla avseenden representativ för de Voglerska idéerna. Granskar man manualens register med hänsyn tagen till deras harmoniska förhållanden, finner man dessa vara genomförda i basen till 16'-tonen och i diskanten till 32'-tonen. Manualernas uppdelning i bas och diskant utgör som bekant praxis inom harmoniumindustrien, emedan man genom detta förfarande ansett sig hava uppnått något av den musikaliska smidighet, vilken kännetecknar de flermanualiga orglarna. För abbé Vogler hade denna anordning liksom själva systemet

för registrens fördelning en orgelmusikalisk grund. Diskanten blev genom de djupt liggande aliquoterna icke skrikig, på samma gång som de högre liggande kvintstämmorna i manualens bas bidrogo till att göra en polyphon vävnad klar och distinkt i detta läge. Det har i det föregående nämnts, att abbé Vogler låter varje registers egna funktioner bestämma vilken plats det skall hava i dispositionen. Och det står därför i full överensstämmelse med denna grundsats, då han inom klaveret avbryter varje stämma, så snart dess minsta pipa understiger $1/4'$ i längd. Då således ett 4'-register var det minsta, som kunde genomföras inom hela klaveret, kommo 2'-stämmor och högre liggande terzer och kvinter att upphöra inom tvåstrukna och ettstrukna oktaverna. Härigenom kom de djupt liggande aliquotstämmorna också att få en annan funktion att fylla, nämligen samma funktion, som de gamla mixturerna ursprungligen hade att tillgodose.

En dispositions musikaliska värde är givetvis beroende av det sätt, varpå densamma tager hänsyn till den egendomliga utveckling, orgellitteraturen genomvandrat med sitt instrument. Och ur denna synpunkt kan de Voglerska ideerna endast bedömas av den kunnige kyrkomusikern. Men oberoende av hans omdöme kvarstår det förhållandet, att abbé Vogler är en av de få, vilka vid själva dispositionsförfarandet nedlagt ett grundligt arbete, som avsevärt skiljer sig från den slentrianmässiga rutin, vilken ofta kommit orgelns disposition till del.

Helge Mårtensson.

Psalmurvalet för folkskolorna.

Frågan om de psalmer, som böra och skola inövas i folkskolan, och som alltså kunde förväntas vara var mans egendom är för hela vårt folks musikliv ytterst betydelsefull. Här nedan återgives dels ett förslag till sådant urval som framfördes vid K. S. V:s Centralkommittés sista årssammanträde av kyrkoherde D. Rudin, och hans motivering, dels ock det psalmurval, som av särskilda kommitterade utarbetats för Stockholms folkskolor. Detta senare urval är upprättat med hänsyn till kursplanen för kristendomsundervisningen, samt med hänsyn till melodiens omfång och svårighetsgrad varjämte ett mindre antal melodier ha utvalts utom de obligatoriska. Då det synes Red. betydelsefullt att denna fråga blir tillbörligt ventilerad, är Red. villig att publicera förslag och yttrande, som kunna belysa spörsmålet.

A. Adell.

»Sveriges folk, ett sjungande Herrens folk»; det är visserligen lång väg ännu till det målet. Men ett steg på vägen — och ett viktigt steg — är väl att söka få det därhän, att alla i Sveriges folk kunna sjunga några av våra bästa, lättillgängligaste och vanligaste psalmverser ur den folkskatt som kallas »den svenska psalmbocken», kunna det, även när psalmboken inte är med.

Början måste ju då göras i skolorna, bland barnen. Och har förty Kyrkosångens Vänners Centralkommitté, övertygad om sakens vikt, beslutat föranstalta om